

Iryna Kostyria

PhD in pedagogical sciences, senior lecturer at pedagogy and psychology of social systems management department of the academician I. Ziaziuna, National Technical University “Kharkiv Politechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2967-4530
E-mail: *superirina2016@ukr.net*

Larysa Filipenko

PhD in historical sciences, associate professor of philosophy and pedagogy department, Kharkiv National Automobile and Road University; Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3065-2929
E-mail: *larafilipenko@gmail.com*

**SPIRITUAL AND MORAL VALUE ORIENTATIONS AS A GUARANTEE OF
PERSONALLY SIGNIFICANT QUALITIES OF STUDENT YOUTH**

Abstract: in the article it is studied out that the spiritual and moral value orientations education of students is becoming increasingly important. It is determined that the need to establish in education approaches that ensure a harmonious balance of moral and professional qualities of graduates of higher education institutions is emphasized in the strategic documents of education of Ukraine. The research emphasizes that the effectiveness of spiritual and moral education of future engineers is realized due to students' awareness of the essence of spiritual and moral value orientations, as well as stimulating the need for professional self-development of future professionals. The article describes the implementation of the author's special course “Spiritual and moral value orientations: ways of education” in the educational process of Kharkiv National Automobile and Road University.

Keywords: education, spiritual and moral value orientations, higher technical education institutions, future engineers, innovative forms of education, innovative methods of education.

Ірина Кости́ря

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. акад. І. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
E-mail: *superirina2016@ukr.net*

Лариса Філіпенко

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та педагогіки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету; Харків, Україна
E-mail: *larafilipenko@gmail.com*

ДУХОВНІ І МОРАЛЬНІ ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ГАРАНТІЯ ОСОБИСТІСНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація: в статті з'ясовано, що виховання духовних моральних ціннісних орієнтацій у студентів набуває актуальності. Визначено, що потреба утвердження в освіті підходів, які забезпечують гармонійний баланс моральних і професійних якостей випускників закладів вищої освіти, акцентується у стратегічних документах освіти України щодо ціннісних орієнтирів сучасної школи та національно-патріотичного виховання в закладах освіти. В дослідженні підкреслено, що ефективність виховання духовності та моральності у майбутніх інженерів відбувається за рахунок усвідомлення студентами сутності духовних моральних ціннісних орієнтацій, а також стимулювання потреби професійного саморозвитку у майбутніх фахівців. У статті описано реалізацію авторського спецкурсу “Духовні і моральні ціннісні орієнтації: шляхи виховання” в освітньому процесі Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Ключові слова: виховання, духовні і моральні ціннісні орієнтації, заклади вищої технічної освіти, майбутні інженери, інноваційні форми виховання, інноваційні методи виховання.

Ірина Костыря, Лариса Филипенко

ДУХОВНЫЕ И МОРАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ КАК ГАРАНТИЯ ЛИЧНОСТНО ЗНАЧИМЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация: в статье установлено, что воспитание духовных и нравственных ценностных ориентаций у студентов приобретает изрядную актуальность. Определено, что потребность утверждения в образовании подходов, обеспечивающих гармоничный баланс моральных и профессиональных качеств выпускников высших учебных заведений, акцентируется в стратегических документах образования Украины. В исследовании подчеркивается, что эффективность воспитания духовности и нравственности у будущих инженеров, происходит за счет осознания студентами сущности духовных и нравственных ценностных ориентаций, а также стимулирования потребности профессионального саморазвития у будущих специалистов. В работе описана реализация авторского спецкурса “Духовные и нравственные ценностные ориентации: пути воспитания” в образовательном процессе Харьковского национального автомобильно-дорожного университета.

Ключевые слова: воспитание, духовные и моральные ценностные ориентации, высшие учебные технические заведения, будущие инженеры, инновационные формы воспитания, инновационные методы воспитания.

Ірина Кости́ря, Лариса Філіпенко

Розширена анотація для ознайомлення з цією темою:

“Духовні і моральні ціннісні орієнтації як гарантія особистісно значущих якостей студентської молоді”

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Соціальні зміни в Україні, виклики глобалізації, орієнтація на створення спільного освітнього Європейського простору ви-

магають змін у системі вищої школи. Упродовж останніх років в Україні змінилися соціокультурні обставини, які висвітлювали багато негативних тенденцій: зростання нетерпимості й агресії у взаєминах і студентському середовищі, втрата життєвих морально-ціннісних орієнтацій у певної частини молоді тощо. Аналіз пропозицій робочих підгруп та експертного товариства дозволили визначити, що однією з вагомих складових місії Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки є розвиток духовності та моральності у здобувачів вищої освіти. На необхідність формування духовного потенціалу у здобувачів вищої освіти вказали 12% респондентів. З огляду на це заклади вищої освіти покликані стати соціальним інститутом, що виконує випереджальну роль у становленні особистості молодої людини – студента, формує його світогляд та здатність до самоактуалізації в суспільстві на основі духовних і моральних ціннісних орієнтацій.

За сучасних умов майбутні фахівці є головним суб'єктом реформування та інноваційного розвитку вищої школи і суспільства загалом, тому проблема виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій у студентів набуває гострої актуальності, зокрема у закладах вищої технічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Проаналізовано останні науково-педагогічні публікації щодо виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій у сучасній освіті. Розглянуто загальні закономірності розвитку особистості та особистісно-орієнтований підхід у вихованні, що визначає у своїх працях відомий вітчизняний педагог І. Бех [1]. Проаналізовано психолого-педагогічні теорії стосовно особистості та її зміни в онтогенезі, що досліджувались О. Бодальовим [3] та Н. Талізіню [24]. Розглянуто засади гуманістичного вихо-

вання, що викладені у працях В. Сухомлинського [22], Л. Новикової [9], К. Роджерса [21]. Визначено провідну роль системного підходу до виховання, дослідженого науковцем М. Красовицьким [13]. З'ясовано, що проблемам становлення ціннісної сфери особистості присвячено праці закордонних науковців М. Рокіча [29], В. Франкла [25]. Здебільшого науковці схиляються до не обхідності створювати певні умови під час освітнього процесу з метою виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій у здобувачів освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Зважаючи на проведений аналіз наукових досліджень, можна зробити висновок, що в умовах реформування вищої школи, нагальним стає звернення до питань виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій як гарантії сформованості особистісно-значущих якостей студентської молоді. Аналіз наукової літератури показав наявність суперечності підготовки майбутніх фахівців: між запитом суспільства на майбутніх інженерів із високим рівнем сформованості духовних і моральних ціннісних орієнтацій та недостатністю науково-методичного забезпечення освітнього процесу закладів вищої технічної освіти програмами з виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців технічного профілю. Невирішеними частинами порушеної проблеми лишається виховання відповідальності, толерантності, милосердя, гідності у майбутніх інженерів під час освіти, розроблення спецкурсу для практичного впровадження у закладах вищої технічної освіти під час викладання дисциплін гуманітарного профілю.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування доцільності запровадження авторського спецкурсу "Духовні і моральні ціннісні орієнтації: шляхи виховання" для формування духовного потенціалу у студентів закладів вищої технічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Одним із завдань реформування вищої технічної освіти є створення такого освітнього середовища, що забезпечує виховання особистості студента, якому притаманні духовні і моральні ціннісні орієнтації та високий рівень культурного світогляду [15]. Майбутній інженер має набутти здібностей, що дадуть йому змогу не лише стати висококваліфікованим, конкурентоспроможним фахівцем, який відповідально ставиться до виконання професійних обов'язків і спроможний самостійно ініціювати рішення, але й бути самодостатньою особистістю з почуттям толерантності, відповідальності, власної гідності, милосердя [18].

Про гостру актуальність проблеми духовних і моральних ціннісних орієнтацій у сучасній українській освіті свідчить наказ міністерства освіти та науки України про створення у 2019 році робочої групи з підготовки методичних рекомендацій щодо ціннісних орієнтирів у сучасній українській школі [19]. Це обумовлюється прагненням освітньої інтеграції в межах Європейського Союзу, забезпеченням конкурентоспроможності вчених та випускників закладів вищої технічної освіти не тільки за рахунок сформованих професійних навичок, а й розвинутими морально-ціннісними орієнтаціями.

Для виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій майбутніх інженерів у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті було розроблено спецкурс "Духовні і моральні ціннісні орієнтації: шляхи виховання", метою якого є усвідомлення студентами сутності духовних і моральних ціннісних орієнтацій, а також стимулювання потреби професійного саморозвитку майбутніх фахівців. Спецкурс був впроваджений у 2018–2020 навчальних роках на дисциплінах вільного вибору: "Соціально – політологічні

проблеми сучасного суспільства", "Політологія" для спеціальностей 193 Геодезія та землеустрій, 192 Будівництво та цивільна інженерія, 151 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології; 121 Інженерія програмного забезпечення; 133 Галузеве машинобудування, 152 Метрологія та інформаційно-вимірвальна техніка.

З огляду на завдання цього курсу, а саме ознайомлення студентів із сутнісними ознаками феноменів "духовність", "духовні і моральні ціннісні орієнтації" та їхніми структурними компонентами; сприяння вихованню відповідальності, толерантності, милосердя, гідності майбутніх інженерів у взаєминах із іншими людьми насамперед в професійній діяльності; опанування майбутніми фахівцями знань про духовні і моральні ціннісні орієнтації в професійній та інших сферах життя, запропоновано комплексні критерії змістовного відбору матеріалу курсу: виховна спрямованість змісту курсу; орієнтованість змісту курсу на розвиток пошукової діяльності, розвиток творчого мислення та креативності студентів; взаємозумовленість пізнавальної інформації та практичних робіт, закладених у зміст спецкурсу; логічність викладу освітнього матеріалу, послідовність та наступність; врахування потреб сучасного ринку праці під час розробки лекційних, семінарських занять та завдань на самостійне опрацювання. Визначено, що виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій як особистісно-професійної якості майбутніх інженерів полягає в оновленні змісту навчального матеріалу, запровадженні інтерактивних методів освіти, використанні нових підходів до викладання з урахуванням трьох базових ціннісних парадигм, які мають вплив на освітній процес (традиційна, модернізаційна, постсучасна) [23].

З'ясовано, що виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій відбувається через прояви педагогічної підтримки майбутніх інженерів упродовж

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

всього періоду освіти та на всіх етапах виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій, при цьому педагогам вищої школи необхідно демонструвати студентам приклад гідного, відповідального ставлення. Визначено, що обов'язковою умовою виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців технічного профілю повинна бути опора на позитивний соціальний досвід, який складається з уміння взаємодіяти з людьми та вести діалог з урахуванням єдності всіх аспектів духовності.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Вивчено досвід Харківського національного автомобільно-дорожнього університету щодо виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій у майбутніх інженерів. З'ясовано, що вагому роль у процесі виховання духовних і моральних ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців технічного профілю має розроблений спецкурс "Духовні і моральні ціннісні орієнтації: шляхи виховання", оскільки він створює оптимальні умови для здобуття студентами знань про духовні і моральні

ціннісні орієнтації, накопичення досвіду виявлення відповідальності, толерантності, милосердя, гідності, самодостатності. Визначено, що змістове наповнення занять зі спецкурсу спрямовано на активне навчання майбутніх інженерів вольової саморегуляції, прийомів самовиховання, ознайомлення з техніками ефективного само програмування щодо виявлення духовних і моральних ціннісних орієнтацій у професійному та повсякденному житті і екстремальних ситуаціях. Перспективи подальшого дослідження проблеми пов'язані з поглибленим концептуальним аналізом духовних і моральних ціннісних орієнтацій особистості в сучасних умовах, виявом статевої та індивідуальних відмінностей проявів духовності, особливостей їхнього виховання у студентів іншої професійної спрямованості. Потреба такого аналізу зумовлює пошук адекватних методів діагностики цього інтегрального утворення в контексті цілісного особистісного розвитку студентів та теоретичне обґрунтування ефективних освітніх технологій з його виховання.

Problem setting. Education of spiritual and moral value orientations of student youth, development of new morals, new ethical ideas corresponding to the current state of society and the requirements to change the place of morality in society has become one of the important tasks of modern higher education in Ukraine. Many scholars in their research link spirituality and morality to human vitality, which, in turn, determines their professional values and growth. Viability of a professional is determined not only by a set of professional skills and abilities, but also primarily by spiritual and moral value orientations.

The strategic documents of the education sector of Ukraine, in particular the Law of Ukraine "On Higher Education", the Concept of Education of Children and Youth in the National Education System, the

Concept of National-Patriotic Education of Children and Youth, the Strategy of National-Patriotic Education, emphasize the need for such approaches, which provide not only for the acquisition by the future professional of a certain amount of professional knowledge, skills, abilities, but also ensuring a harmonious balance of their creative and professional qualities, education of spiritual and moral value orientations [14; 17]. A student of higher education institution must acquire the qualities that will allow them not only to become a highly qualified specialist being responsible for the performance of their duties and able to make decisions independently, but also to be a self-sufficient person with a sense of self-worth.

The education of spiritual and moral value orientations of youth in the practical

sense is reflected in the documents of the Ministry of Education and Science of Ukraine, which deal with national patriotic education. The report on the approval of research and experimental work on the topic: "Education of patriotism as a basic quality of a citizen of Ukraine" for 2015–2020 emphasizes that the research and experimental program is based on a system of values that includes educational, upbringing, training components [16]. One of the goals of this program was the formation of a high moral personality with a focus on universal values through moral, mental, aesthetic, physical and labor training, improving the innovative qualities of the individual and the development of a positive self-concept. In view of the above, we note that in the theory and practice of education in Ukraine, the problem of educating the spirituality and morality of modern youth is becoming increasingly important. This determined the topic of our research.

Recent research and publications analysis. Scientific works of modern scientists dealing with the problem of education of spiritual and moral value orientations are analyzed.

The fundamental postulate of our research became the concept of "spiritual value", which I. Bekh qualifies as highly meaningful, unconditional in the emergence of education, on the basis of which an individual form their own self-spiritual and realize it in life [1, p. 6–7]. The scientific works of A. Chkhaidze, who believes that spiritual and moral value orientations are the result of work, creative activity, are analyzed [26, p. 96]. Noteworthy is the definitive analysis of the concepts of "value", "value orientations", "needs", "education", made by A. Osipov [10].

It was useful for our work to refer to the scientific works of V. Zenkivsky, who combined the moral, aesthetic and religious life of a person into such concept as spiritual life. He claimed that religion is a deep, inner necessary mental function that cannot be removed from the human soul [6].

The basis of our research became A.

Sychov's presentation of aspects of the problem of values in education and his definition of three basic value paradigms that have an impact on the educational process, namely: traditional, modernization, postmodern [23]. Modern foreign scholars J. Shapiro and J. Stefkovich pay attention to the real moral dilemmas that exist in education. The authors demonstrate the application of four ethical paradigms – ethics of justice, ethics of care, ethics of criticism and professional ethics [31]. Scientists G. Halsted and M. Taylor began a discussion on values in education and educational values. They distinguish six groups of values: spiritual, moral, environmental, democratic, values of art, health and healthy lifestyle [28].

We studied out that foreign scholars identify a number of methods that contribute to the education of spiritual and moral value orientations of students, namely: the method of forming consciousness (suggestion, persuasion, example) and the method of gaining social behavior experience (teaching, exercise, assignment, requirement), self-education [30]. Scientist S. Hryhoryeva emphasizes that the priority must be given to consciousness as a value category of personal education [4].

It was useful for our work that researchers O. Ponomaryov, N. Sereda, M. Chebotaryov determine the relationship between the value orientations of higher education teachers and the culture of pedagogical activity in general, in particular in the education of spiritual and moral value orientations of students [12].

In defining in the work the value orientation of "tolerance", we turned to the Declaration of Principles of Tolerance, proclaimed by UNESCO in 1995 [5], it was also useful to refer to the work of V. Pavlenko and M. Melnychuk, who in the system of value orientations give a leading place to tolerance [11, p.145]. It is noteworthy for us that scientists V. Sitarov and V. Maralov distinguish the terms "forbearance" and "tolerance" [8]. For our study, the leading definition was the one made by N. Byrko, according to which

“tolerance” – “is a moral quality of personality that characterizes a bearable attitude towards other people, regardless of their ethnic, national or cultural identity, bearable attitude to different views, habits, worldview”[2].

The definition of the role of spirituality in the formation of responsibility of students of technical universities by the scientist I. Ripko [20] deserves attention.

The results of research by these scientists are reflected in our work.

Highlighting previously unsolved parts of the general problem to which this article is devoted. Given the analysis of scientific research, we can conclude that in the reform of higher education, it becomes urgent to address the issues of education of spiritual and moral values as a guarantee of the formation of personally significant qualities of student youth. Analysis of the scientific literature showed the contradiction of training future professionals: between society's demand for future engineers with a high level of spiritual and moral values and the lack of scientific and methodological support of the educational process of higher technical education programs for education of spiritual and moral values of future professionals. Unresolved parts of the problem remain the education of responsibility, tolerance, mercy, dignity of future engineers in education, the development of a special course for practical implementation in institutions of higher technical education in the teaching of humanities.

Paper objective. The purpose of the article is to offer the author's special course “Spiritual and moral value orientations: ways of education” for the formation of spiritual potential in students of higher technical education.

Paper main body. To educate the spiritual and moral value orientations of future engineers, we developed a special course “Spiritual and moral value orientations: ways of education”, which aims to make students aware of the essence of

spiritual and moral values, as well as stimulate the need for professional development of future technical professionals. The implementation of the program of education of spiritual and moral value orientations of students of agricultural institutions of higher education took place at the Kharkiv National Automobile and Road University. The special course was introduced in the 2018-2020 academic year in the disciplines of free choice: “Socio-political problems of modern society”, “Political science” for specialties: 193 Geodesy and Land Management, 192 Construction and Civil Engineering, 151 Automation and Computer-integrated Technologies; 121 Software Engineering; 133 Industrial Engineering, 152 Metrology and Information-measurment Technique.

Course objectives:

- acquaintance of students with the essential features of the phenomena “spirituality”, “spiritual and moral value orientations” and their structural components;
- promoting the education of responsibility, tolerance, mercy, dignity of future engineers in relationships with other people, especially in professional activities;
- acquisition by future specialists of knowledge about spiritual and moral value orientations in professional and other spheres of life.

The modeling of the content of the developed course on education of spiritual and moral value orientations of students is based on the urgent needs of the society and the requirements it puts before the future specialists of technical profile. The choice of materials for our special course was due to its availability on both theoretical and practical levels.

During the selection of the content of the special course, we were guided by the following complex selection criteria: educational focus of the course content; orientation of the course content on the development of searching activities, the development of creative thinking and creativity of students; interdependence of cognitive information and practical work

included in the content of the special course; logic of presentation of educational material, sequence and continuity; taking into account the needs of the modern labor market during the creation of lectures, seminars and tasks for self-study.

Thus, it should be noted that the education of spiritual and moral value orientations as a personal and professional quality of future engineers was to update the content of educational material, the introduction of interactive methods of education, the use of new approaches to teaching based on three basic value paradigms that affect the educational process (traditional, modernization, postmodern).

The structure of the process of education of spiritual and moral value orientations of students, humanistic orientation covered the consciousness of future technical professionals, their emotional and sensory sphere, skills and habits of behavior. That is why this process is subject to certain dialectical laws and includes interrelated components:

- 1) education of one's own worldview;
- 2) education of the ability to empathize;
- 3) mastering the rules and norms of spiritual and moral behavior.

In view of this, within the developed course “Spiritual and moral value orientations: ways of education” we offer the following sequence of the process of education of spiritual and moral value orientations of future engineers:

– in lectures students gain new knowledge about spiritual moral values as a social phenomenon, the genesis of the development of ideas of spiritual pedagogy, components of spiritual and moral value orientations, features of spiritual and moral value orientations and their significance in future professional activities;

– during seminars and individual work in the process of influencing consciousness and feelings, future engineers deepen the acquired knowledge on the problems of education of spiritual moral

value orientations and its pedagogical essence, work out organizational and methodological aspects of spiritual and moral interaction;

– during practical classes students improve practical skills and abilities of tolerant interaction.

The developed curriculum of the course “Spiritual and moral value orientations: ways of education” provides for the purposeful consistent formation of spiritual education, reflection and tolerant, responsible behavior of students in higher technical education institutions, as well as the selection of effective forms, methods and means of educating students of spiritual moral value orientations.

The offered course includes interdisciplinary links with all disciplines of the humanities and teaching cycle, taught to future technical specialists at the Kharkiv National Automobile and Road University. The course also contains theoretical and practical parts, presented by lectures and seminars, individual work of students. The use of interdisciplinary links in the studying process of this course, aimed at educating the spiritual and moral value orientations of students, provides the formation of knowledge, skills and abilities of future professionals, considering future professional activities of an engineer.

The working educational curriculum of the developed course is concluded according to the requirements of the credit-module system of education organization. The program determines the amount of knowledge that a student must master; algorithm for studying the educational material of the special course “Spiritual and moral value orientations: ways of education”; necessary methodological support; components and technology of assessment of educational achievements of students of technical profile.

The content of the working educational curriculum highlights the theoretical issues of lectures and seminars, tasks for self-study, recommended list of

topics for individual research tasks, a list of sources used, as well as a list of questions for credit. In general, the course “Spiritual and moral value orientations: ways of education” is designed for 72 hours, of which 16 hours - lectures, 12 hours - seminars, 4 hours - individual work, 36 hours - independent work, 4 hours - modular control. The form of final control is a pass-fail test.

Thus, the implementation of the education of spiritual and moral value orientations of future engineers, which took place in various organizational forms and using various methods, was designed to promote the education of spiritual and moral value orientations of students of higher technical education institutions.

The special course “Spiritual and moral value orientations: ways of education” anticipated the involvement of future engineers in a discussion on the issues identified in our research. Participation in such discussions gave students the opportunity to form independent judgments about the problem of spiritual and moral value orientations of the individual, to expand the worldview, taught to deeply and comprehensively analyze and evaluate situations that arise in their relationships, as well as problems, motives of their behaviour. In addition, participation in the discussion formed not only the spiritual but also the willpower of students, as future technical professionals learned to justify their position, justify their opinions, which contributed to the ability to listen to others, formed endurance, discipline, tact, responsibility, mercy, fostered tolerance personality. Among the advantages of the discussion are the following: the discussion provided an opportunity to clarify one’s position on the importance of educating spiritual and moral value orientations among students and to understand the position of others; taught to listen to the opinions of others, to interact with participants in the discussion; it was during the discussion that the future specialist had the opportunity to form a conscious judgment about the need to

educate spiritual moral values during training at the Kharkiv National Automobile and Road University and in society as a whole; gave the opportunity to see the multi-variability of the way out of certain life situations.

Among the effective methods of education of spiritual and moral value orientations of future technical specialists should be singled out the training “Education of spiritual and moral value orientations in action”, which gave a number of advantages: training helped students to understand and solve their tasks; the common goal brought future engineers closer and made them aware that the problem of educating spiritual and moral values affects everyone; the training provided an opportunity to hear the opinions of others on the problem of educating spiritual and moral values, including responsibility, tolerance, mercy, dignity and compare them with your vision of the problem; group work contributed to the self-analysis of students’ behavior in certain situations. During the training, future engineers were educated in tolerance, mercy, responsibility to representatives of other nations, cultures, religions, as well as the views and opinions of others.

Knowledge of the peculiarities of tolerance, mercy, dignity, students received during the conversation. In order for the conversation to give a positive result in the education of students’ spiritual and moral value orientations, we substantiated this problem in an accessible form for mastering the material, formulated the questions in such a way that they stimulated the conversation. We suggested the following topics for discussion: “Spirituality as an interdisciplinary phenomenon”, “Spiritual and moral value orientations as a basis for overcoming conflicts”. Students were involved in an adequate assessment of examples of positive subject-to-subject interaction. The expediency of using conversations in the process of educating spiritual and moral value orientations of future engineers is due to the fact that the

conversation activates pedagogical process, stimulates students to think, analyze, rethink, helps to structure the information already received. Conducting interviews provided an opportunity to bring important issues to the discussion, which encouraged students to talk, involved them in the assessment of events, actions, phenomena of public life and on this basis fostered in them a tolerant, responsible attitude.

The narrative was an auxiliary method of educating spiritual and moral value orientations of future technical professionals during extracurricular activities. Stories on the following topics were used: "Peculiarities of spiritual relations between the subjects of the educational environment of Kharkiv National Automobile and Road University", "Observance of student rights and freedoms in the context of spirituality". The saturation of the story with problem situations of subject-to-subject interaction, logical tasks, research work with archival materials on the problem of spirituality in society was useful in comparing facts with theory and use in practice.

Using the method of explanation, we provided students with information about spiritual and moral values and answered their questions on this issue. This method instilled in students moral norms and rules of conduct in relationships with groupmates and other people.

The special course included a "brainstorming" (for example: "Spiritual and moral value orientations are...", "What does it mean to reveal spiritual and moral value orientations?"), which consisted in organizing collective mental activity to find non-traditional ways to solve problems of spiritual and moral value orientations. Implementing this method, within the limits of the specified problem we have reached creative mastering by future engineers of a material concerning education of spiritual and moral value orientations; provided the connection of theoretical knowledge with practice; intensified educational activities of students; developed critical thinking and

flexibility of thinking; formed the ability to concentrate attention and efforts on solving the topical issue of education of spiritual and moral value orientations; created a positive educational environment.

While working with students, we used the case method "Spiritual and moral value orientations", which was based on conducting by future technical professionals analysis of the information received on problematic issues related to the education of spiritual and moral value orientations, as well as finding ways to solve them. The case method is an interactive method of teaching that allows to bring the educational process closer to the real practical activities of future engineers. It contributed to the formation of skills of rational solution of problems of education of spiritual and moral values, formed the ability to analyze and diagnose the problems of spirituality of students. The special course involved the use of the following types of cases: case-incident, case-exercise, case-situation.

The case-incident revealed a special case, it was used during the lecture to illustrate a certain idea of educating students in spiritual and moral value orientations or to raise up questions for discussion.

The case-exercise gave students the opportunity to put into practice the acquired skills of spirituality.

The case-situation required students to analyze situations of interaction based on the identification of spiritual and moral value orientations. In it, the most often asked question was "Why did the process of interaction have such development?"

The special course also involved the use of the round table method. The round table was held on "Spirituality as a component of the competence of the future engineer", "Spiritual and moral value orientations: the path to self-improvement and self-realization", "Spiritual values and student environment", which we used to discuss complex theoretical problems of spirituality and exchange international experience on this topic.

We used methods that promote the education of spiritual and moral value orientations of students, namely: the method of forming consciousness (suggestion, persuasion, example) and the method of gaining experience of social behavior (teaching, exercise, assignment, requirement), self-education. During the implementation of our course we used innovative forms of educational work, which allowed to intensify the demonstration of spiritual and moral value orientations through the interaction of future engineers, because, as noted by V. Yahodnikova, it is the innovative forms of education that allow students to understand the problem and increase its perception on an emotional level [27].

In the special course “Spiritual and moral value orientations: ways of education” the methods determined by B. Likhachov were used: the method of everyday, systematic, purposeful and free communication, business, friendly, trusting interaction (discussion, warning); method of self-knowledge, self-organization, self-analysis; method of appealing to feelings (compassion, conscience); method of appealing to will and actions (demand, suggestion, encouragement, punishment) [7].

The value of such methods in the process of educating the spiritual and moral value orientations of future engineers is primarily to help develop in them the ability to respect the views of others, better understand them, as well as to consider differences between cultures, mentalities and other peculiarities of other people.

Education of spiritual and moral value orientations took place through the manifestations of pedagogical support of students throughout the period of education and at all stages of education of spiritual and moral values. We demonstrated future engineers an example of a dignified, responsible attitude. A necessary condition for the education of spiritual and moral value orientations of future technical professionals was the reliance on positive social experience, which consisted of the ability to interact with

people and be engaged in dialogue considering the unity of all aspects of spirituality.

Conclusions of the research. It is determined that an important role in the education of spiritual and moral values of students of higher technical education is entrusted to the proposed author’s special course “Spiritual and moral values: ways of education”. With the help of this course, future engineers form a spiritual potential, which determines the development of such personally significant qualities as tolerance, responsibility, self-sufficiency, mercy, dignity. The course was tested at the Kharkiv National Automobile and Road University during the teaching of free choice disciplines “Socio-political problems of modern society”, “Political Science” for the following specialties: 193 Geodesy and Land Management, 192 Construction and Civil Engineering, 151 Automation and computer-integrated technologies; 121 Software Engineering; 133 Industrial Engineering, 152 Metrology and Information and Measurement Technology. The content of the course is aimed at mastering by future technical specialists the techniques of self-regulation and self-education, the demonstration of spiritual and moral value orientations in professional activities and other spheres of life. The course involves independent work of students on personal development. The created pedagogical conditions of education of spiritual and moral value orientations intensified the demonstration of spiritual value orientations in students, which was facilitated by the use of innovative forms and methods of education in the institution of higher technical education. The selection of these forms and methods for the education of spiritual moral value orientations was provided considering the requirements of theoretical, practical and combined education. To achieve the effectiveness of the process of education of spiritual and moral value orientations of future engineers innovative methods were used: discussions, training “Education of spiritual and moral value orientations in

action”, conversations, narratives, explanations, “brainstorming”, case-method (case-incident, case-exercise, case-situation), round table method, method of consciousness formation, method of gaining experience of social behavior, self-education, method of daily, systematic, purposeful and free communication, business, friendly, trusting interaction, method of self-knowledge, self-organization, self-analysis; method of appealing to feelings, method of appealing to will and actions. It is established that the effectiveness of education of spiritual and moral value orientations of future engineers correlates with the

professional and personal qualities of higher education teachers.

Perspectives for further work are seen in the conceptual analysis of spiritual and moral value orientations of the individual in modern conditions, the manifestation of gender and individual differences in the demonstration of spirituality, the peculiarities of their education in students of other professional orientation. The need for such an analysis determines the search for adequate methods of diagnosis of this integrated education in the context of holistic personal development of students and the theoretical justification of effective educational technologies for the education.

Список літератури:

1. Бех І. Д. Компонентна модель сходження зростаючої особистості до духовних цінностей / І. Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2017. – Вип. 21(1). – С. 6–20

2. Бирко Н. М. Особливості формування толерантності учнів молодшого шкільного віку [електронний ресурс] / Н. М. Бирко // Науковий вісник Донбасу. 2013. – № 4. – С. 12–18. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_17 (дата звернення: 10.12.2020)

3. Бодалев А.А. Психология о личности / А. А. Бодалев. – Москва: Изд-во Моск. ун-та. – 1988. – С. 188

4. Григорьева С. Н. Проблема категории ценностей в философии, психологии, социологии и педагогике / С. Н. Григорьева // Молодой ученый. – 2016. – № 6.2 (110.2). – С. 37–41

5. Декларація принципів толерантності. – ЮНЕСКО. – Декларація, Міжнародний документ від 16.11.1995. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_50_3#Text (дата звернення: 15.12.2020)

6. Зеньковский В. В. История русской философии : в 2 т. [электронный ресурс] / В. В. Зеньковский. – Москва: Берлин: Директ-Медиа. – 2017. – Том 2. –

С. 570 Режим доступа: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=36337> (дата обращения: 17.12.2020).

7. Лихачев Б. Т. Педагогика : курс лекций / Б. Т. Лихачев, под ред. В. А. Слостенина. – Москва: ВЛАДОС. – 2010. – С. 647

8. Маралов В. Г., Ситаров В. А. Характеристика позиций взаимодействия как форм выражения ценностей принуждения или ненасилия [электронный ресурс] / В. Г. Маралов, В. А. Ситаров // Знание. Понимание. Умение. – 2017. – №1. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/harakteristika-pozitsiy-vzaimodeystviya-kak-form-vyrazheniya-tsennostey-prinuzhdeniya-ili-nenasiliya> (дата обращения: 10.01.2021)

9. Новикова Л. И. Педагогика воспитания: избранные педагогические труды / Л. И. Селивановой, А. В. Мудрика, Е. И. Соколова. – Москва: . – 2010. – С. 335

10. Осипцов А. В. Виховання у студентів класичного університету загальнолюдських цінностей як соціально-педагогічна проблема / А. В. Осипцов // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2014. – № 2(61). – С. 130–139

11. Павленко В.М., Мельничук М. М. Психологія толерантності особистості /

В. М. Павленко, М. М. Мельничук // Монографія. – Полтава: ФОП Мирон І.А. – 2014. – С. 244

12. Пономарьов О. С., Серета Н. В., Чеботарьов М. К. Філософія освіти: система цінностей в культурі педагогіки вищої школи: навч. – метод. посібник / О. С. Пономарьов, Н. В. Серета, М. К. Чеботарьов // Нац. техн. ун-т “Харків. політехн. ін-т”. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2019. – С. 33

13. Іванюк Г. І., Красовицький М. Ю. Практична педагогіка виховання / [упоряд. Г. І. Іванюк, ред. М. Ю. Красовицький] // посіб. з теорії та методики виховання – Київ: Івано-Франківськ: Плай. – 2000. – С. 218

14. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII “Про вищу освіту” [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.12.2020).

15. Проект Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf (дата звернення: 15.12.2020)

16. МОН України Наказ від 30.10.2020 / Про завершення дослідно-експериментальної роботи за темою “Виховання патріотизму як базової якості громадянина держави Україна”. – № 1344

17. МОН України Наказ, Концепція від 16.06.2015 / Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. – № 641 [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15/sp:max20#Text> (дата звернення: 15.12.2020)

18. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. / Про затвердження Національної рамки кваліфікацій України. – № 1341

[електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%B> (дата звернення 10.11.2020)

19. Про утворення робочої групи з підготовки методичних рекомендацій щодо ціннісних орієнтирів сучасної української школи МОН України / Наказ від 18.07.2019. – № 1005 [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-utvorennya-robochoyi-grupi-z-rozrobki-metodichnih-rekomendacij-shodo-oformlennya-ustanovchih-dokumentiv-zakladiv-fahovoyi-peredvishoyi-osviti> (дата звернення 10.11.2020)

20. Ріпко І. В. Роль духовності при формуванні відповідальності у студентів технічних університетів / І. В. Ріпко // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2015. – № 2. – С. 87–95

21. Роджерс К. Р. Становление личности: взгляд на психотерапию / К. Р. Роджерс. – 2-е изд. (эл.). – Москва: Институт общегуманитарных исследований. – 2018. – С. 241. – Режим доступа: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=571590> (дата обращения: 13.02.2021).

22. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності / В. О. Сухомлинський. – К.: Видавництво “Радянська школа”. – 1966. – С. 230

23. Сычев А. А. Нравственные ценности в образовании / А. А. Сычев // Интеграция образования. – № 3 (72). – 2013. – С. 125–126

24. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология: учеб. для студ. / Н. Ф. Талызина. – 8-е изд., стер. – М.: Издательский центр “Академия”. – 2011. – С. 288

25. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем. / Общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева. – Москва: Прогресс. – 1990. – С. 368

26. Чхаїдзе А. Духовний світ особистості та духовні цінності / А. Чхаїдзе // Вісник Київського національного університету імені Тараса

Шевченка. – Психологія. – 2014. – Вип. 1. – С. 83–86

27. Ягоднікова В. В. Теорія і практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: дис. доктора пед. наук: 13.00.07 / Ягоднікова В. В. – Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця. – 2016. – С. 525

28. Halstead, J. M., Taylor, M. J. (1996), “Values in education and education in values”, Psychology Press, p. 221, available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/E D393218.pdf> (Accessed 10 January 2021)

References:

1. Bekh, I. D. (2017), “A component model of the ascent of a growing personality to spiritual values”, *Teoretyko–metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, (21 (1)), p. 6-20

2. Byrko, N. M. (2013), “Features of formation of tolerance of pupils of primary school age”, *Naukovyi visnyk Donbasu*, (4), available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_17 (Accessed 10 December 2020).

3. Bodalev, A. A. (1988), “Psychology about personality” Moscow: izd-vo Mosk. un- ta, p. 188

4. Grigoreva, S. N. (2016), “The problem of the category of values in philosophy, psychology, sociology and pedagogy”, *Molodoy ucheniy*, (6–2), pp. 37–41

5. Declaration on the Principles of Tolerance, UNESCO, Declaration, International Document of 16.11.1995, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text (Accessed 15 December 2020)

6. Zenkovskiy, V. V. (2017), “History of Russian philosophy: in 2 volumes”, Moscow:, Berlin: Direkt–Media, vol. 2, p. 570, available at: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=36337> (Accessed 17 December 2020)

7. Lihachev, B. (2010), “Pedagogy: a course of lectures”, ed. V. A. Slastenin,

29. Rokeach, M. (2008), “Understanding human values”, New York, NY: Simon and Schuster

30. Sindhvani, A., Kumar, R. (2013), “Values in higher education: Need and importance”, *Educationia confab*, 2(2), p. 9–14

31. Shapiro, J. P., Stefkovich, J. A. (2016), “Ethical leadership and decision making in education: Applying theoretical perspectives to complex dilemmas”, New York, p. 284 available at: [http://library.smaratungga.web.id/repository/\[Joan_Poliner_Shapiro,_Jacqueline_A._Stefkovich\]_E\(BookFi.org\).pdf](http://library.smaratungga.web.id/repository/[Joan_Poliner_Shapiro,_Jacqueline_A._Stefkovich]_E(BookFi.org).pdf) (Accessed 10 January 2021)

Moscow: VLADOS, p. 647

8. Maralov, V. G., Sitarov, V. A. (2017), “Characterization of positions of interaction as forms of expression of the values of coercion or non–violence” *Knowledge, Understanding, Skills*, no. (1)

9. Novikova, L. I. (2010), “Pedagogy of Education: Selected Pedagogical Works”, pod red. H. L. Selivanovoy, A. V. Mudrika, sost. E. I. Sokolova, Moscow: p. 335

10. Osiptsov, A. V. (2014), “Education of students of classical university of universal values as a socio-pedagogical problem”, *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, no. (2), pp. 130–139

11. Pavlenko, V. M., Melnychuk, M. M. (2014), “Psychology of personality tolerance: a monograph”, Poltava: FOP Myron IA, p. 244

12. Ponomarov, O. S., Sereda, N. V., Chebotarov, M. K. (2019), “Philosophy of education: the system of values in the culture of higher school pedagogy: teaching method. Manual”, Kharkiv: NTU “KhPI”, p. 33

13. Ivanyuk, G. I., Krasovitsky, M. Yu. (2000), “Practical pedagogy of education”, manual. on the theory and methods of education, Kyiv: Ivano-Frankivsk: Play, p. 218

14. About higher education, Law of Ukraine of 01.07.2014 no. 1556–VII

15. Draft Strategy for the Development of Higher Education of Ukraine for 2021–2031

16. On the completion of research and experimental work on “Education of patriotism as a basic quality of a citizen of Ukraine”, MES of Ukraine, Order of 30.10.2020 no. 1344
17. About the statement of the Concept of national-patriotic education of children and youth, “Measures concerning implementation of the Concept of national-patriotic education of children and youth and methodical recommendations concerning national-patriotic education in comprehensive schools”, MES of Ukraine, Order, Concept dated 16.06.2015, no 641
18. On approval of the National Qualifications Framework of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 23, 2011, no. 1341
19. About formation of working group on preparation of methodical recommendations concerning values of the modern Ukrainian school of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Order of 07/18/2019, no. 1005
20. Ripko, I. (2015), “The role of spirituality in the formation of responsibility in students of technical universities”, Theory and practice of social systems management, (2), pp. 87–95
21. Rogers, K. R. (2018), “Formation of personality: a look at psychotherapy”, 2nd ed., Moscow: Institute for General Humanities Research, p. 241, available at: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=571590> (access date: 13.02.2021)
22. Sukhomlynskyi, V. O. (1966), “Moral precepts of childhood and adolescence”, Kyiv: Vydavnytstvo “Radianska shkola”, p 230
23. Syichev, A. A. (2013), “Moral values in education”, Integratsiya obrazovaniya, no. 3 (72) pp. 125–126
24. Talyizina, N. F. (1999), “Pedagogicheskaya psihologiya: uchebnik”, Moscow: Akademiya, p. 288
25. Frankl, V. (1990), “A man in search of meaning: Collection” Moscow: Progress, p. 368
26. Chkhaidze, A. (2014), “The spiritual world of the individual and spiritual values”, Bulletin of Taras Shevchenko National University, no. (1), p. 83–86
27. Yahodnykova, V. V. (2016), “Theory and practice of formation of innovative orientation of the educational process of secondary school: dys. d-ra ped. nauk:13.00. 07”, Vinnitsa, p. 525
28. Halstead, J. M., Taylor, M. J. (1996), “Values in education and education in values”, Psychology Press, p. 221, available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED393218.pdf> (Accessed 10 January 2021)
29. Rokeach, M. (2008), “Understanding human values”, New York, NY: Simon and Schuster
30. Sindhwani, A., Kumar, R. (2013), “Values in higher education: Need and importance”, Educationia confab, 2(2), p. 9–14
31. Shapiro, J. P., & Stefkovich, J. A. (2016). Ethical leadership and decision making in education: Applying theoretical perspectives to complex dilemmas. New York p. 284, available at: [http://library.smaratungga.web.id/repository/\[Joan_Poliner_Shapiro,_Jacqueline_A._Stefkovich\]_E\(BookFi.org\).pdf](http://library.smaratungga.web.id/repository/[Joan_Poliner_Shapiro,_Jacqueline_A._Stefkovich]_E(BookFi.org).pdf) (Accessed 10 January 2021)

Стаття надійшла до редколегії 02.03.2021